

az a homály, amelybe a régi tévedésekhez vagy hiányos forrásokhoz tapadó irodalomtörténeti köztudat fájdalmas lemondásnak minősített kényelemszeretettel beleburkolta. — Ugyancsak Papp Ferencé a szerenese és az érdem, hogy Kemény elveszettnek tartott ifjúkori művei megkerültek és Kemény születésének százados évfordulóján, 1914-ben, a Kisfaludy-Társaság jóvoltából Papp mintaszerű feldolgozásában nyomtatásban is megjelentek.

Szinte kultusz-szamba menő tárgyszeretet, ritka kutatókészség és elmélyedés emeli Papp Ferenc mostani összefoglaló művét is a magyar irodalomtörténetírás legbecesebb termékei közé. Munkájához gazdag forrásokat nyitottak meg összeköttetései Kemény rokonságával és az erdélyi arisztokráciával, amely a legújabb időkig kegyeletes hűséggel őrizte meg a Keményre, mint nemes törzsöke egyik legnagyobb hajására vonatkozó hagyományokat. Szerzőnknek így sikerült belevilágítani Kemény titokzatos egyéniségének katakombáiba, sorsának, pályájának útvesztőibe. Így tudta — legalább részben — jóvátenni az író kortársak mulasztásait, akik Keménynél éppen úgy, mint más nagyjainknál (Vörösmarty, Madách) a nemzeti értékeknek kijáró „magyar” nemtörődömséggel veszni hagyták az egykorú, hiteles adatokat.

Papp az adatokat nem holt vázzá rója össze; az ő alakítása szerint az eseményekben és művekben egy ember vére lüktet, azokon át egy hatalmas egyéniség lelke izzik elénk. Nála a társadalmi környezetrajzok és korképek nem idegen anyagból vágott keretként ütözkönek ki az életrajz személyes vonatkozású részletei közül, hanem szerves kapcsolatban állanak a hős élményeivel és jellemvonásaival. A sűrűn alkalmazott természetfestés sem pusztá cifraság, hanem megfelel annak a fontos szerepnek, amit az erdélyi tájak nagy rajongójának lelki életében a természet játszott.

Azonban Papp adatkritikája néhol szigorúbb is lehetne és munkájának csak terjedelmét, de nem teljességét csökkentené, ha adatkészlete fogyatékoságának ellensúlyozása végett ritkábban folyamodnék az elképzelés kissé szabad módszeréhez. Egyik-másik megállapítása valamivel sűrű-

tettebb feldolgozásban szintén jobban érvényesülne. Kemény jellemfejlődésének némelyik mozzanatát az adatok hiányossága mellett is élesebb vonásokkal lehetne megrajzolni. Például szeretőnk kissé világosabban látni, hogy az itt tárgyalt időszaknak érzelmi megrázkódásaiban Kemény egyénisége mi módon válik szilárdabb állományúvá és mi módon ölt határozott alakot, amelyen a nagy katasztrófák későbbi utórezgései már csak egy-két mellékes részletet módosítanak.

Papp a hazai és külföldi irodalmak széleskörű ismeretével és teljes filológiai avatottsággal deríti fel, minő irodalmi befolyások hagytak nyomot Kemény első költői alkotásain. Az irodalomtörténeti és filológiai alapvetésre szerencsésen építi fel e művek esztétikai elemzését és méltatását. Sokat tanult Kemény költészetének eddigi méltatóitól, főképpen Gyulaitól és Péterfytól. Azonban tanulmányai és önálló gondolkozása révén tőlük függetlenül is bőségesen rendelkezik olyan szempontokkal, amelyek e téren számos finom és termékeny megfigyelésre nyújtanak neki módot.

A munkát minden vonatkozásában jellemző rendkívüli gond megnyilvánul az előadás szabatoságában is. A tárgyszeretet pedig a hangulat melegét önti Papp stílusába. Olykor azonban a szép stílusra való törekvés kellesténél inkább színez, és a nem mindig szükségszerűen beillesztett képek némileg a természetesség rovására esnek.

Papp Ferenc-Kemény Zsigmondjában nemesak az irodalomtörténet szakutódói nyertek alapvető és sok tekintetben például szolgáló művet, hanem ennek a könyvnek a kalauzálása mellett a közönség komolyabb érdeklődésű része szintén sok tanulsággal és élvezettel járhatja meg az egyik legnagyobb magyar szellem mélységeit és élheti át egy tragikus magyar sors fordulatait.

Pais Dezső.

Regények. (P. Ábrahám Ernő: Bús király. Csathó Kálmán: A két táská. Dobosi Pécsi Mária: Antoni Dániel. Bónyi Adorján: Szomjúság.)

P. Ábrahám Ernő kis kötetében legendákat írt anyai dédapjáról: Bús Király Józsefről, kinek képe nagyanyja ágya felett díszítette a

falat s komolyan, szeretettel nézett onnan a kései unokákra. Az író mithoszoknak nevezi e kegyelettel rajzolt képeket s hőse valóban mithikus küdben borong, kinek lelki arcáról csak vázlatos képet kapunk s kilétét inkább sejtjük, mint látjuk. E homály azonban csak arra való, hogy Bús Király még nagyobbá nőjjön benne s a legendák írója így az olvasó képzeletét is segítségül hívja alakja megteremtésében. Ezért természetes, hogy e kis könyv még azonos műveltségű olvasókra is különbözőkép hat: hidegen hagyja azt, kinek nincsenek hasonló élményei, s az emlékezés édes-bús melegségével tölti be annak a szívét, ki éppoly áhítattal néz vissza valamelyik őseire, mint az író.

Bús Király József régi magyar nemes Ferenc császár korában, ki idejét gazdálkodással, zsémbeskedéssel, az insurrekció emlékezéseivel, de főképp azzal tölti, hogy unokáinak — gyűjt. Kevés szavú ember, mint az öregek, kiket gyermekkorunkban láttunk nagy karosszékekben, csibukkal a szájukban s kik szemök egy pillantásával fejezték ki akaratukat. A pillantásnak ez az ereje különösen jellemző Bús Királyra. Csodálatos nézése van: ha a szarvas szemébe néz, ez „két királyi szem egybefonódásának misztériuma”, ha kocsmai verekedők közé megy, egy komor pillantással lefegyverzi őket. Annyi a birtoka, hogy azt csak ő tudja számontartani, ki talán „minden barázdát” ismer a sok tanyán. Emellett felségesen jó ember, utolsó eselédjének is atyafiúi gondviselője. Cselédeivel együtt megy a vásárra s oly keményen megüli a lovat, hogy mikor útközben meghal, holtan is tovább lovagol s halálát csak a hazaérkezéskor veszik észre. Halála után Attila tragédiája éri: felesége, „a nagyasszony” uralma alatt hamarosan csödbe megy az óriás birtokbirodalom, tán kissé túlhamar is, mert az unokák még kicsinyek s így az író alig hagyott időt a nagyasszonynak a vagyon elprédálására.

Látni való, hogy az epizódokból álló történetnek (melynek csak egyes részeit kaptuk ki) kissé Jókai-íze van. Ez a nagyítás azonban nem annyira az íróé, mint inkább a szerető unokáé, aki a vérségi kapcsolatnál fogva is áhítattal néz egy leűnt történeti korszak érdekes ma-

gyarjára. Amit a jelen nem ad meg — egyszerű életet, gazdagságot, tekintélyt, — „megadják a holtak”. Innen az érdeklődés, mellyel az író a multat nézi s a szeretet, mellyel képzelme minden csecsebéjét annak megszüpítésére fordítja. P. Abraham Ernő nagy gyöngédséggel és elfogult szeretettel nézi tárgyát s ebből a lelkességből az olvasó lelkében is marad valami. Kissé tán szimbolum is Bús Király örökségének sorsa: mikor az unokákra hárul a nagy vagyon visszaszerzésének kötelessége, ez kissé mindannyiunknak szól. Az elbeszélések sovány meséjéért az író kiválóan magyaros nyelvvel s vonzó előadásával kárpótol.

Bús Király borújával ellenkező hangulat van Csathó Kálmán írásában s legújabb művében, a *Kék táskában* is. A serdülő lánykák világa ez, melyet első szerelmes csókok csattanása, párbajsegedék, pisztolydurranás, kertbemészás és holdas éj töltenek be. Nyakig limonádében járunk, de nem ez-e a süldő-leányok ábrándországa? Csathó kitűnően ismeri itt az utakat s mitől sem áll távolabb, mint attól a professzortól, kit ő maga említ s ki elvont dolgokról beszél lányoknak. *A két táská* szerelmes levelekkel teli kincs (mi is lehetne benne más egy Csathó-regényben?), mellyel a regényhős menyasszonyához útazik, hogy vele kibéküljön. A táskát egy utas kidobja a vonat ablakán, a hős utána ugrik, de nem találja. Addig keresi s keresteti egy közeli faluban, míg új ismeretség révén táská helyett új szerelmet talál. A táská végre megkerül, de a volt menyasszonyra nézve épp úgy elavult tartalma, mint a hősré nézve. Csathó ügyes bonyolítással szövöi meséjét s alakjai ritkán veszítik el szeretetreméltóságukat. Amily könnyed az előadás módja, oly könnyű sorsot biztosít hőseinek: alig ütköznek virágos útkon akadályokba. Még a lakáskérdés sem nehézség itt: vendégszeretettel oldódik meg s a regényhóst első látásra ismeretlenül is hetekig magánál tartja a regény egy másik alakja. De félünk, hogy az ilyen s ehhez hasonló könnyű boldogulás végül majd a süldő leányok kritikáját is kihívja, mert hiszen a mai élet sok mindenre megtanítja őket is. Szeretnők, ha Csathó e tekintetben kissé komolyabban motíválna. Nyílt szemű olvasó

hősével s hősnőjével sem lesz megelégedve. Amaz a szélhámosság meggyét érinti apropos szerelmi vallo-másaival s egy régi és új szerelem közt hihetetlen férfiatlansággal, csaknem szánalmasan ing-leng, emez oly ártatlan és szűzies, hogy egy előtte ismeretlen fiatalember táskáját nem áttalja eltulajdonítani. Az ilyen jellemhibákat Csathó sok szépség-flastrommal ragasztja be, de hőseit szebbé nem teszi velök.

Sokkal több írói becsvágyra mutat Dobosi Pécsi Mária regénye: *Antoni Dániel*. Egy nagy, szinte nem e világra való szerelem rajzát kapjuk itt, melyben a regényhős szatócsnál lesz emberré, hogy aztán szerelme tárgya elvesztésével a szatócsnál is mélyebbre süllyedve elpusztuljon. A jellemrajz a regényben kezdetleges: az író nő típusokat ad, nem egyéneket. Trafikosa, jósnője olyan, mint minden más trafikosa és jósnő a főalakjában is alig látunk egy-két tulajdonságnál többet. Az író nő többet beszél alakjairól, mint amennyit azok beszélnek és tesznek s ha végre cselekvésre kényszeríti őket: cselekvésük messze jár a valószínűségtől. Mintha a regény nem is az életnek, csak az élet egy darabjának ismeretén épülne: legnagyobb részében légiés, elméleti. E fogyatkozások dacára is ez a regény kötheti le leginkább az olvasó érdeklődését. Vannak fejezetei, melyek, úgy látszik, a szerző élményeit tükrözik s ezek megragadóak. Különösen a zárdai jelenet s a hősnő haldoklásának jelenete válik ki. Ki kell emelnünk az író nő böleselő hajlamát s ennek termékeképpen több szép gondolatát; nemes életszempontjait, mely utóbbiak arra vallanak, hogy az emberi szellem legjobbjainál időzött. Eleven elbeszélő modora épp oly lebilincselő, mint egyéni stílusa s egész regényén előmlő lírája. Dobosi Pécsi Mária e könyve után az olvasó valószínűleg nemcsak következő munkái elé néz kíváncsisággal, de előbb megjelent regényét is felkutatja érdeklődése.

Erkölcsei szempontból kevésbé előkelő, de világi szempontból annál fényesebb körbe visz egy másik regény: Bónyi Adorján *Szomjúság* c. könyve. Itt társaságok, látogatók, autók, esték, színházak s kábító illatszerek vannak napirenden, de a hősnőt mindez nem elégíti ki, mert

pénzsóvár, törtető, közönséges férje mellett egy nagy érzés marja szívét: a szomj valami végtelen nagy szerelem után. Ezt a nagy szerelmet aztán meg is találja egy költő szerelmében, aki tévedésből címezi hozzá érzéseit, mert régi bálványképét, kit éveken át nem látott, valami csodálatos hasonlatosság következtében benne véli fölismereni. A hősnő bele-megy a játékba, szeszélyből, hiúságból, de pórul jár, mert egy találka alkalmával a költő, hogy, hogy nem, rájön (az író elfeledte megírni, hogyan?), hogy a nő nem az ő régi ideálja. Faképnél hagyja a megalázott s most már lassanként mind szerelmesebbé váló asszonyt, hogy aztán még egyszer megalázza s végül, mikor az már kellemetlen férjé-től is elvált, mégis karjaiba zárja. — A regény mesterkelt alapötlete ellenére is jól indul s érdekes bonyodalomra is ad alkalmat, megoldása azonban oly villámszerűen meglepő, hogy hatásában kómikus. Az utolsó jelenet egyáltalán nincs exponálva; az író annyira belemerült hősnője lelki rajzába, hogy hőstét elfeledte szerepére előkészíteni. Az asszony jellemzésében is több következetlenség van (ilyen pl., hogy megúnt udvarlójának akkor adja oda magát, mikor legjobban szerelmes másba); az író azzal az olcsó eszközzel igyekszik őt menteni, hogy férjét a lehető legembertelenebb szörnynek rajzolja. Az egész regény arra vall, hogy szerzőjének nem volt ideje tárgyát egészében kidolgozni: innen van tán, hogy a regény utolsó fele nyers, vázlatos, elnagyolt. Pedig aki helyzetet úgy ki tud használni s férfit, nőt oly éles világításba tenni, mint a regény első fejezetében, s akinek nemcsak törekvése, de több helyt megvillanó adománya is a pszichológiai részlet-rajz, attól az olvasó méltán várhat egész munkát.

Hartmann János.

Tolnai Vilmos: Bevezetés az irodalomtudományba. (Fleiszenberger-féle könyvkereskedés, 170 l.) Irodalomtörténet-elméleti munkákban szükséges irodalmunk az igaz nyereség értékelésével fogadhatja Tolnai Vilmos könyvét. Nemcsak azért, mert az nem európai szakirodalomba, — melynek ma éppen egyik legnagyobb problémája az irodalomtörténetnek sajátos jellegű és öncélú tulománnyá